

Carme Villabona

Autora de *Tubabu*

Només han passat vint-i-quatre hores que Carme Villabona ha tornat del seu darrer viatge a l'Àfrica, via París i la Tor de Querol. L'aterratge a Berga ha estat dur, ja que ha representat la fi de les vacances i l'inici de la feina a l'escola. Amb tot, no se la veu cansada, i descabdella el fil d'unes vivències que semblen projectar-se a través dels seus ulls grans i d'unes mans inquietes que no paren de moure's.*

Tubabu. A la Corba del Níger és el llibre que ha escrit per acostar-nos a aquesta part de l'Àfrica i que “*comunica curiositat, respecte i passió*” com explica a les seves pàgines de cultura el periòdic de Burkina *Sidwaya* bo i fent-se ressò de l'obra, presentada al Centre d'Estudis per al Desenvolupament Africà el 24 d'agost passat a la capital del país Ouagadougou.

“Viatjo perquè sóc curiosa”

LA DESCOBERTA D'ÀFRICA PER UNA TUBABU

Per començar cal aclarir que els *tubabus* o *tubabs* és el nom que reben els blancs en les llengües bambara i diula. Amb la *tubabu* Villabona ens trobem a casa seva per parlar de viatges, de l'Àfrica i del seu llibre.

Per què aquesta passió pels viatges?

Viatjar és una cosa que sempre m'ha agradat, perquè sóc curiosa i miro. I penso que viatjar ho pots fer al Berguedà. Jo vaig arribar a Berga a principis dels vuitanta i la primera cosa que vaig fer va ser conèixer aquesta comarca, sobretot a peu, ja que així pots parlar amb la gent del país. He viatjat per Europa, per Espanya, per Àsia, per Centreamèrica, per Sudamèrica, per Amèrica del Nord, i també he anat fent diferents països de l'Àfrica.

Per poder escriure aquest llibre, síntesi de diverses estades africanes, deus haver anat apuntant alguna cosa...

Sí, sempre he escrit quaderns de viatge. Però, va ser tornant d'una primera estada a Mali i Burkina Faso que vaig començar a passar-ho a l'ordinador i van començar a sortir més coses. Vaig començar a llegir

més, a mirar més, a preguntar més, a tornar a marxar al mateix país més vegades. Després del primer viatge hi ha persones amb les quals he seguit en contacte per carta; amb d'altres per e-mail, perquè hi ha gent que està connectada; també hi ha gent que ha vingut aquí a Catalunya i d'altres que jo he visitat més sovint a casa seva. Arrel d'això ha sortit el llibre.

Què és el que més t'agrada dels viatges?

Parlar amb la gent. Mira, ara, tornant de París a la Tor de Querol, en entrar al compartiment de les lliteres érem cinc persones i ningú, en entrar, saludava els altres. Ningú va dir bona nit. És clar, això a l'Àfrica és impensable. Allà et saludes i et tornes a saludar, tot i que potser no et veuràs més, preguntes per la família... De vegades serà pura fórmula, però encara que només sigui això, és més humà. A mi aquest fet, ara, em sorprèn molt, tot i que als pobles encara conservem aquest costum, no l'hem perdut. Per a mi és molt agradable aquest caliu humà.

Els acostumes a fer sola, els viatges?

No, no, no. En general acostumo a viatjar acompanyada, amb el meu home, però com que aquí l'Ignasi ja hi ha estat, hi vaig sola. Això no vol dir que tot i que

CARME VILLABONA (LLEIDA 1951)

- Estudis de magisteri, psicologia i pedagogia terapèutica.
- Treballa al CEIP Sant Joan de Berga.
- Publica *Tubabu. A la Corba del Níger*, el juny de 2002.
- Aquest estiu ha viatjat al Camerun i a Burkina Faso.

a mi m'agrada molt la relació humana. Aleshores, Mali i Burkina els he trobat molt càlids a nivell humà. De tota manera s'ha d'anar amb compte amb els adjectius: "la fantàstica gent de Burkina"..., no, no. N'hi ha que són fantàstics i altres que no, com aquí, de tota mena. Però, en general, són gent amigable.

"ENTREU A SAC I SORTIU AMB SACS"

Aquestes són les paraules textuais d'en Koffi en parlar dels occidentals a *Tubabu*. Si et sembla, repassem qüestions econòmiques, d'explotació de recursos per part dels occidentals...

Com, ho veus, i com ho veuen ells?

Els africans estan molt cansats de l'esclavatge, del colonialisme, de l'abús del blanc europeu. Alguns et miren amb ulls de recel. "-Què buscarà aquest blanc?", Perquè, evidentment els blancs anem allà a prendre'ls els recursos naturals que tenen. Se'ls deixa sense recursos naturals i els europeus en traiem el benefici. Com ens han de mirar, i com han de pensar que anem de bona fe...! Els convertim en pobres. Amb l'esclavatge els havíem despulat dels recursos humans. Ara, l'emigració és una sagnia.

Els, de fet, tenen prou recursos naturals per sortir-se'n. No hi ha cap país africà que sigui pobre en recursos. Però el domini occidental que hi ha hagut i que encara segueix, juntament amb la manca de voluntat política de canvi, perquè puguin tirar endavant, els aboca a la pobresa.

Els governants africans ajuden gaire el seu poble, o bé es deixen emportar per la corrupció, com s'assenyala en un punt del teu llibre en el qual hom s'adona que hi ha qui es ven el menjar que ha arribat gràcies a l'ajut internacional?

Els polítics són un gran problema a l'Àfrica. Molts no defensen allò que necessita la població. Per una banda hi ha poc respecte pels drets de les persones; per altra, els governs, moltes vegades, són poc democrà-

"Els africans estan molt cansats de l'esclavatge, del colonialisme, de l'abús del blanc europeu. Alguns et miren amb ulls de recel."

anem junts, ell s'atansi a una gent i jo a una altra. No hi ha només una manera de viatjar, depèn de cadascú. Per viatjar, si ets obert, t'agradarà descobrir coses...

Hi has anat moltes vegades a l'Àfrica?

Ui, moltes!

Cada any hi vas?

[Amb un somriure esclatant] A vegades dos viatges l'any, a vegades més. He anat a Tunísia, Marroc, Etiòpia, Tanzània, Kenya, Namíbia, Botswana, Sudàfrica, Camerun, Mali, Burkina Faso, Senegal...

Però on tornes més sovint és a Burkina...

Sí, perquè he fet més amics. Namíbia, per exemple, m'agrada molt, és un país meravellós, amb unes dunes vermelles...; a Tanzània, he pujat al Kilimanjaro, amb uns records magnífics... Però, ets tu i la natura, i

tics i són governs que sovint afavoreixen només a petits grups. Llavors..., és clar...

Desconeixem molt de l'Àfrica. Des d'aquí sabem massa poc de la seva història, desconeixem molt de la política que segueixen, ignorem si tenen escriptors, cineastes... En canvi, coneixem molt, veus, això de la corrupció; i sabem que hi ha sida, i sabem que hi ha malalties i que hi ha fam... Em dol molt que des dels mitjans de comunicació només s'expliqui una part del que és Àfrica i els africans. Tenen molts problemes, és veritat, però viuen i sobreviuen i fan la vida possible. I vas a la ciutat veus que és molt important l'economia informal. L'economia informal fa viure Àfrica: la gent ven, la gent compra, la gent fa... Allò que passa és que la gent viu molt al dia...

No poden pensar en el futur...

És un problema molt gros el futur, per a ells. El futur és difícil perquè tenen un present difícil. A nosaltres el salari ens permet pensar en demà... La major part dels africans, en general, això no ho poden fer, i per això han de viure el dia a dia. Hi ha un gran joc de despropòsits des dels qui governen. Només cal mirar la cimera que aquests dies se celebra a Johannesburg! Tenim recursos al planeta per eradicar la pobresa, però si uns pocs ho agafem tot, no en queda per als altres.

D'altra banda, penso que cal remarcar que en un moment en què la immigració de subsaharians, ara i aquí, és molt forta, el llibre pot ser interessant per informar els viatgers que van allà, però sobretot per explicar als d'aquí com són d'altres cultures, d'altres formes de vida molt diferents a la nostra, però que en últim terme defensen el mateix que nosaltres: la supervivència i el viure. I que la gent petita aconsegueix que es puguin fer coses; amb la nostra petita lluita diària es poden fer coses, no ens hem de plegar de mans. Però des de dalt no

“Desconeixem molt de l'Àfrica. Des d'aquí sabem massa poc de la seva història, desconeixem molt de la política que segueixen, ignorem dels seus escriptors, cineastes...”

Quan vaig allà, abans de marxar em vacunen per tot, i de franc. Arribo allà i veig un amic, l'altre amic, la senyora que no conec, un veí..., tots infectats, sofrint episodis de malària, avui, demà passat i el mes entrant. I tota aquesta gent no té accés, si no és pagant, a unes medecines que per a ells són caríssimes. Algú que no té res o que té molt poc a nivell econòmic, té ganes de fer, hi veu ben clar..., però l'estómac el té buit. És molt difícil viure així cada dia

Paràmetres occidentals com el salari, la seguretat, unes obligacions cada dia, podrien ser assumits pels africans?

No, això no funciona. El model d'aquí, allà, no funciona. Només pot funcionar el desenvolupament endogen, des d'allà. Dels africans per als africans, amb el consens de la població d'allà.

Mira, l'altre dia, en aquest darrer viatge, en un poble perdut del Sahel, gairebé tocant a la frontera de Mali, a casa d'uns amics, l'amiga de la casa em va dir: “demà anirem a casa d'una dona que no coneixes”. Resulta que des de fa uns dos mesos s'han organitzat cinquanta-nou dones exactament. Van agafar una llibreta, van escriure tots els seus noms, van posar el dia i van decidir fer una associació. Cada setmana cadascuna dóna mil CFA (moneda de curs legal en diversos països de la zona), unes 250 pessetes, a la senyora de la casa on aquella setmana es troben. Elles s'espavilen de mil maneres per guanyar aquests diners. Hi posen mil, però la dona de la casa en cobrarà cinquanta-nou mil de cop. Això és una donació que es fan entre elles, i d'aquesta manera cada dona pot muntar un petit negociet amb la mantega de *karité* (arbre amb fruits de llavors greixoses), o bé venent roba... Cadascuna es busca una petita sortida comercial. La gent petita, com aquestes dones, són les que fan caminar Àfrica. És aquesta economia informal, a vegades amb el suport d'algunes ajudes que donem des de fora, la que fa reciclar, renovar i buscar sortides als africans. Però això no pot desenvolupar un continent.

[Després d'un llarg silenci, la Carme reprèn l'explicació, a partir del seu llibre]

fan possible gairebé cap sortida. Hem de continuar quadrant-nos. Tenim l'obligació de dir que no estem d'acord amb moltes coses.

ÀFRICA, LES ÀFRIQUES, LA BARREJA DE CULTURES...

Més amunt parlàvem de drets i obligacions. Retornant al teu llibre hi ha un punt en què es parla de l'ablació i de la circumcisió, amb parers diversos d'uns i altres, d'africans i occidentals, d'homes i de dones...

En quin punt es troben aquestes pràctiques de la cultura tradicional que des d'aquí es veuen contràries als drets humans?

Jo crec que estem en una època de canvi. A l'Àfrica hi ha molts canvis. Crec que la metamorfosi no l'hem d'imposar nosaltres. Ells mateixos ja en fan molts de canvis, des de dintre. També és molt diferent si et parlo d'aquestes qüestions viscudes a les ciutats o a la *brousse* (zones rurals). A les ciutats, molta gent de la que jo conec s'està ara només casant un home amb una dona; a la *brousse* estan retardant l'edat de casament... Abans era normal que un home es casés amb

Carme Villabona col·labora en la preparació del dinar en un poblat. COL·LECCIÓ C. VILLABONA

vàries dones, perquè això significava, molts braços per treballar els camps. Ara també hi ha reducció de fills. Molta gent comença a pensar que ha d'enviar els fills a l'escola i això val diners, tot i que alguns nens s'espavilen per buscar maneres per poder pagar-se el material escolar. Tenir molts fills, fins ara, era una necessitat de supervivència, perquè en morien molts. Pel que fa a la circumcisió i a l'ablació es fan moltes campanyes. Les campanyes no les hem de fer els blancs. Les han de fer ells, ja ho veuen. Són gent madura. La tradició pesa molt, però mica a mica degut a l'entrada d'informació a través de la televisió i la ràdio, la gent es va informant. Els seus problemes els coneixen més bé que nosaltres. Els africans reflexionen i tenen solucions, però no tenen mitjans econòmics perquè el món ric els ofega.

Cultura oral, cultura escrita..., com estan?

No vull generalitzar de res. Allò que dic és veritat, però hi ha d'altres veritats. Conec un senyor àrab, gran, que

ho veus al mercat que és un centre d'intercanvi cultural, social, lingüístic, econòmic... Aleshores, cal usar diferents llengües quan convé per tancar els tractes.

Com conviuen les diferents cultures i religions?

Tota la vida hi ha hagut moltes batusses entre diferents grups ètnics (només cal pensar en Rwanda), i encara ara no podem dir que conviuen tots en pau, però sabem que l'única sortida és la tolerància, la convivència i el mestissatge. Ara cada vegada es belluga més la gent. Van a les ciutats, on busquen i troben més possibilitats en tots els camps. Presenten un desafiament. D'aquí uns quants anys a les ciutats africanes hi haurà molta gent. S'haurà de trobar l'equilibri entre el camp i la ciutat.

La Corba del Níger, on hi ha barreja de creences, d'ètnies, de religions, de llengües..., et diu que pots viure en convivència tots plegats, i que això és enriquidor. Els africans són profundament religiosos, ja siguin musulmans, animistes o catòlics, que també n'hi ha.

“La Corba del Níger, on hi ha barreja de creences, d'ètnies, de religions, de llengües..., et diu que pots viure en convivència tots plegats i que això és enriquidor.”

l'escoltaria hores i dies. Li dic que escrigui el que m'explica, però, tot i que coneix molt bé l'àrab, resulta que no sap escriure en francès i que hauria de dictar-ho. Com aquest senyor hi ha molta gent lúcida, però estan aixafadíssims; és injust el mal repartiment que hi ha. Burkina és un país pobre, però altres països tenen petroli, tenen or, tenen coltan, tenen diamants, tenen fusta... Qui explota tot això? Nosaltres.

Hi ha grups de gent que treballen i que estudien. Hi ha gent que pinta, altres que escriuen. Hi ha festivals de cinema i setmanes culturals. Trobades d'artesanía, trobades musicals. Hi ha una vida cultural molt forta de la que no es parla prou. Quan em va caure a les mans la *Historia de África* del professor Ki-Zerbo m'hauria agradat ensenyar-la a molta gent. Escriuen només els àrabs? No, ja ho sabem que els àrabs escriuen. Però altres africans, tot i haver-hi una tradició oral que pesa més que l'escripta, també han escrit. Molts autors es tradueixen ara aquí, sobretot literatura. També tenen el problema de la llengua: escriuen en les seves llengües o bé en les nostres (anglès o francès). Hi ha molta gent que no sap llegir els seus propis idiomes, perquè no els han après a l'escola. Les llengües maternes només es mantenen a casa i ara es comencen a ensenyar en alguns llocs, però com que n'hi ha moltes és molt complicat. Aquest estiu, la Fundació, ha organitzat uns cursos de llengües locals... Molts africans parlen tres, quatre, cinc o sis llengües... Sobretot això

TUBABU: “UN CONCENTRAT DE FRESCOR REGENERANT”

De tot el que hem anat parlant amb la Carme Villabona, el llibre en diu moltes més coses. Però és clar que no podem explicar el llibre pam a pam, perquè aleshores perdria lectors i allò que ha de fer és guanyar-ne, ja que a part de la seva qualitat literària, assenyalada pels crítics, els guanys de la seva venda, l'autora els cedeix per a la realització de projectes de cooperació a Burkina Faso. Fins ara *Tubabu. A la Corba del Níger* (Empúries, Narrativa, 196, Barcelona, juny de 2002) ha estat presentat a Berga, a la Biblioteca Ramon Vinyes i Cluet, a la llibreria Altaïr de Barcelona i al Centre d'Estudis per al Desenvolupament Africà a la capital de Burkina, per iniciativa de la Fondation Boucle du Niger, el 24 d'agost de 2002, amb l'assistència de personalitats de diversos àmbits intel·lectuals. A Ouagadougou l'acte va ser presentat per Lazare Ki-Zerbo president de la Fundació i el va cloure el seu pare, el professor Joseph Ki-Zerbo, historiador, escriptor, polític i intel·lectual burkinabès, director científic de la *Historia de África* de la Unesco. Com titula el periòdic *Sidwaya*, el llibre *Tubabu. A la Boucle du Niger*, de Carme Villabona, és el “Récit d'un voyage ‘initiatique’”. El rotatiu burkinabès assenjala que caldria bona voluntat per traduir l'obra al francès, i acaba dient que el llibre és: “Un concentrat de frescor regenerant que, per ara, només podran degustar aquells que llegeixen el català”.

Jordi Puntas Calveras

*Entrevista realitzada el 2 de setembre de 2002